

УДК:159.923:316.62

DOI: 10.31732/2663-2209-2023-72-222-227

«ЛІННІСТЬ РОЗУМУ»: ПСИХОЛОГІЧНИЙ ФЕНОМЕН СУЧАСНОСТІ

Вероніка Горелова¹

¹К.ю.н., доцент, доцент кафедри державно-правових дисциплін, ВНЗ «Університет економіки та права «КРОК», м.Київ, Україна, e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>

"LAZINESS OF THE MIND": A PSYCHOLOGICAL PHENOMENON OF THE MODERN TIME

Veronica Horielova¹

¹Ph.D. (Law), Associate Professor of Department of state legal sciences, "KROK" University, Kyiv, Ukraine, e-mail: HorelovaVY@krok.edu.ua, ORCID: <https://orcid.org/0000-0001-6536-2422>

Анотація. Дана стаття є лише початком подальшого дослідження конструкції «лінність розуму», з метою здобуття способів щодо поліпшення душевної рівноваги людини, допомоги їй виявити причини, які спровокували такий стан та знайти шляхи виходу з нього, адже виявлена психологічна конструкція «лінність розуму» не має нічого спільного з психічною або фізіологічною хворобою, а є набутим способом життя – феноменом сучасності. У статті піднімається питання окреслення змісту та ознак авторської дефініції категорії «лінність розуму». Обґрунтовується позиція, відповідно до якої розум людини має виявляти, підпорядкувати та контролювати лінь, або свідомо допускати (акцептувати) її в якості способу життя. Відсутність свідомості у поєднанні конструкцій «лінь» та «розум» пропонується розглядати як «лінність розуму». Шляхом довготривалих спостережень, виявлено, що складовими компонентами категорії «лінність розуму» є: потреба в самореалізації за рахунок «готового рішення»; націленість на легкі завдання в навчанні / роботі при високому рівні розумових здібностей; тяготіння до «автоматичної роботи»; несприйняття критики; тяготіння до похвали та підтримки; інертність; низька увага до розставлення пріоритетів. У статті наведено короткий аналіз зазначених компонентів. Встановлено, що майже половина респондентів при незадоволеності власним життям хоча й замислюється над виправленням ситуації, але одночасно не шукає шляхів для отримання бажаного, погоджуються на те, щоб хтось за них «розрішив ситуацію» та потенційно потребують психологічної допомоги. В усіх випадках респонденти знаходять «винуватого» у власних проблемах. У статті пропонується власне визначення соціальної детермінанти «лінність розуму» та визначаються її основні ознаки, серед яких на сьогоднішній день можливо зазначити: несвідомо набутий у процесі життєдіяльності людини стан, в якому людина «не бажає творити», хоча й наділена потужними розумовими здібностями, схильна до «автоматичної роботи» та самореалізації за рахунок чужого «готового рішення», інертна до дій, що можуть привести до бажаних змін у власному житті.

Ключові слова: лінність розуму, психологічний стан, розумові можливості людини, душевне незадоволення.

Формул: 0; рис.: 0, табл. 1, бібл.: 10

Abstract. This article is only the beginning of further research into the construct of "laziness of mind" with a view to finding ways to improve a person's mental balance, to help him or her identify the reasons that provoked such a state and to find ways out of it, since the identified psychological construct of "laziness of mind" has nothing to do with a mental or physiological illness, but is an acquired way of life - a phenomenon of our time. The article raises the issue of outlining the content and features of the author's definition of the category of "laziness of mind". The author substantiates the position according to which the human mind should identify, subordinate and control laziness, or consciously allow (accept) it as a way of life. The absence of consciousness in the combination of the constructs "laziness" and "mind" is proposed to be considered as "laziness of the mind". Through long-term observations, it was found that the components of the category of "laziness of the mind" are: the need for self-realization through a "ready-made solution"; focus on easy tasks in studying/working with a high level of mental abilities; tendency to "automatic work"; rejection of criticism; tendency to praise and support; inertia; low attention to prioritization. The article provides a brief analysis of these components. It was found that almost half of the respondents, while dissatisfied with their own lives, although thinking about improving the situation, do not look for ways to get what they want, agree to have someone "solve the situation" for them, and potentially need psychological help. In all cases, respondents find someone to blame for their problems. The article offers its own definition of the social determinant "laziness of mind" and identifies its main features, among which today it is possible to note: an unconsciously acquired state in the course of human life in which a person "does not want to create", although endowed with powerful mental abilities, is prone to "automatic work" and self-realization

at the expense of someone else's "ready-made solution", and is inert to actions that can lead to the desired changes in his or her own life.

Keywords: *laziness of mind, psychological state, mental capabilities of a person, mental dissatisfaction*

Formulas: 0; **fig.:** 0, **tabl.1,** **bibl.:** 10

Постановка проблеми. Людина завжди намагається досягти фізичної і душевної безпеки, відчувати себе захищеною. Мінливість буття неминуче підштовхує людський розум до самозахисту, який має ґрунтуватися на попередніх практиках і є корелятором власного проекту дій. Аналіз впливу зовнішніх маніпуляцій в інформаційному просторі приводить до гострого навантаження психіки та «інформаційної зашлакованості» розуму. Розростання ролі штучного інтелекту та спостереження за його можливостями відкладає відбиток на сприйнятті людиною себе і своїх можливостей. Окрім того, такі негативні зовнішні чинники як війна, інформаційні «фейки», хвороби, соціальні та економічні проблеми надають підґрунтя до психологічного «виходу» у власні штучно-змодельовані «світи», в яких людина намагається віднайти для себе небезпеку. Спостерігається концептуально-новий організаційно-психологічний стан людини – «лінність розуму», що не має нічого спільного з розумовими можливостями або інтелектуальною здатністю людини.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. В герменевтиці (Г-Г. Гадамер, К. Гірц) традиційно культура та традиції передують розуму. Дослідження «розуміння» проводилося на дисертаційному рівні В.Я. Фітьо (Соціальний вимір феномену розуміння у некласичній пізнавальній парадигмі, 2021), в якому зазначене поняття визначається як здатність людини схоплювати смисли знаків та текстів, які розгортаються в її соціальному середовищі, здатності розібратися в сутності справи. У роботі Н.В. Акімової «Генега розуміння текстів інтернету» (2020) піднімається питання психологічних змін особистості під впливом інтернету, таких як деформація відчуття простору і часу, зміни уваги та емоційної сфери, аномалії свідомості та міжособистісних стосунків, формування

нових моделей поведінки тощо. В роботі Н.М. Савелюк «Психологія розуміння особистістю релігійного дискурсу» (2018) досліджується ціла низка видів розуміння та виокремлюються смислові поля, в яких на думку авторки може перебувати віруюча людина. Повно та різнобічно проблему співвідношення віри та розуму було розглянуто науковцем С.Л. Качмарем у праці «Проблема співвідношення віри і розуму в східній патристиці: історико-філософський і логіко-структурний аналіз» (2016). Втім в цих та інших працях конструкція «лінність розуму» не застосовується і не розглядається. Фрагментарно означені лише певні когнітивно-дискурсивні маркери концептуальних стилів поведінки людини, які можливо розглядати з позиції досліджуваного контексту.

Формулювання цілей статті. Метою і задачею статті є окреслення змісту та ознак авторської дефініції «лінність розуму» на основі спостережень та обґрунтування бачення даного феномену в якості чинника конструювання сучасної соціальної дійсності.

Виклад основного матеріалу дослідження. Словник української мови визначає лінь (лінощі) як відсутність бажання працювати, робити що-небудь; неробство (Словник.юа.,2005-2024). Лінощі розглядаються як «проказа духу» (Гайда, 2023), та називають майстром перевтілень і лестощів, яка «не вбиває, а виховує і ставить собі на службу, в якості індикатора втоми» (ПСИХОЛОГІС, 2022). Дослідниками обґрунтовується позиція, відповідно до якої причиною ліні або схильності до лінощів можуть бути: особистий досвід (певні знання, вміння, звички) який став частиною характеру; нестача працелюбства, відмова долати труднощі, небажання докладати зусилля волі; особливості психічних процесів (почуття, уявлення, мислення, сприйняття, емоції, пам'ять); різного виду страхи

(зробити помилку, неприйняття критики); мрійливість; пасивний опір до примушування щось робити (в якості захисної функції); біопсихічні властивості (за типами темпераменту); статеві та вікові особливості; наслідки стресу чи прихованої депресії (Денисенко, 2019).

Інший підхід до дослідження теми ліні та її типів базується на моделі «великої п'ятірки», де лінь людини розглядається як: 1) наслідок перевтоми, хвороби, психічного стану («природні» чинники ліні, або «ресурсна лінь»); 2) наслідок невизначеності очікуваного результату або його невідповідності витраченим зусиллям («доцільну лінь»); 3) наслідок невідповідності характеру діяльності структурі потреб особистості (лінь унаслідок відсутності інтересу); 4) неусвідомлювана форма негативізму; 5) наслідок невідповідності прогнозованого результату рівню домагань та самооцінки людини (лінь з приводу побоювань неуспіху, «захисна лінь» (Проскура, 2011). На основі зазначеного, можна дійти висновку що ознаками ліні можуть бути різного роду емоційні стани, які пов'язані з минулим досвідом людини, або є наслідком певних практик та/або пов'язані з фізичним станом людини і скеровані на уникнення певних дій (незалежно від наявності аргументації). Але чи можна вважати, що вказані види ліні пов'язані з розумом людини?

Відповідно, філософське поняття розуму (грец. – «нус») – це початок, який не лише керує світом, а й пізнає його (Коханова, 2016, с. 30). Всебічно досліджуючи поняття розуму, науковці розглядають його як основу структури людини у тісному зв'язку з її пізнавальною природою (Горбань, 2017, с. 54); сукупність раціональних дій, «прозріння», природу якого не можна до кінця визначити у словах (Taylor, 2012, с. 13-16); те, що відповідає за споглядання (Качмар, 2016, с. 36); опис речей (Еліаде, 2001, с. 276), єдине надійне джерело достовірного знання про світ та єдиний інструмент вирішення практичних задач (Коханова, 2016, с. 93); те, що вище за відчуття (оскільки відчуття допомагають

лише пізнати окремі явища, що лежать на поверхні), що дозволяє пізнати сутність речей, яка не доступна зоровому сприйняттю (Коханова, с. 25) та є регулятором людської поведінки (Коханова, с. 34). Виходячи із зазначеного, розум має підпорядковувати емоції, або надавати ретроспективну оцінку подіям. Відповідно, розум має виявляти, підпорядкувати та контролювати лінь, або свідомо допускати (акцептувати) її в якості способу життя. Відсутність свідомості у поєднанні вищезазначених конструкцій «лінь» та «розум» можливо розглядати як «лінність розуму».

Існування, між тим, такого явища, коли людина не хоче думати над питанням, яке ставить перед нею життя, відмовляється від вирішення життєвих завдань (навіть знаючи про несприятливі для себе наслідки) або перекладає їх вирішення на інших, свідомо припускає настання негативних для неї подій, «живе за інерцією», тощо та при цьому здатна мислити, аналізувати, вирішувати життєві ситуації – все це створило підґрунтя для виявлення та подальшого дослідження такого явища, як «лінність розуму». Концепція дослідження полягає в тому, що у період з 2012 по жовтень 2023 року було залучено у дослідницькі групи більше ніж тисячі осіб різного віку та роду занять, в діях яких помічалось не бажання мислити. Дослідження проводилося за допомогою емпіричного методу шляхом спостереження за суб'єктами; методів синтезу (завдяки чому відбулось об'єднання раніше виділених одиночних ознак «лінності розуму» у єдине ціле) та індукції (на підставі окремих ознак «лінності розуму» зроблено висновок про загальні маркери досліджуваної категорії). Суб'єкт пізнання: студенти (2016-2022 роки), працівники та клієнти ТОВ «Джерело захисту» (2018-2023), відвідувачі «Юридичної клініки «Крок до справедливості» ВНЗ «Університету економіки та права «КРОК» (2017-2022). Окрім того, була створена он-лайн група для «психологічної взаємодопомоги», яка з 19 осіб (2012 рік) досягла 618 осіб (2023

рік). На підставі отриманих даних, виявлено, що складовими компонентами «лінності розуму» є:

1. Потреба в самореалізації за рахунок «готового рішення». Наприклад, людина, приступаючи до виконання певного завдання, не намагається сама знайти спосіб його вирішення, а очікує «готового рішення». Часті випадки, коли людина готова приділити багато часу на пошук «вже існуючого, готового» варіанту рішення. Отримавши таке рішення, людина, як правило, визнає його як власне досягнення (тут не мається на увазі плагіат). Наприклад, при відключенні світла, працівниками ТОВ «Джерело захисту» було розроблено власне ноу-хау, хоча планували знайти в інтернеті «готове рішення».

2. Націленість на легкі завдання в навчанні / роботі при високому рівні розумових здібностей. Особа обирає із варіантів запропонованих завдань не те, що швидше виконується, але потребує інтелектуального осмислення, а обирає таке, що потребує більш тривалого за часом виконання, проте не потребує осмислення (технічного виконання простого завдання). Наприклад, студентам було надано обрати одне з двох завдань: прочитати декілька глав книги, про яку заздалегідь було розрекламовано як цікаву та корисну для майбутньої професії, або продивитися певний ролик у тік-току. Студенти з симптомом «лінності ума» обрали ролик.

3. Тяготіння до «автоматичної роботи». Людина не шукає, наприклад, як спростити складну роботу, а йде по «широкому колу» – бо саме такий шлях їй було вказано. Тут можливо навести аналогію того, коли людина додає сімдесят разів цифру сім, не застосовуючи множення.

4. Не сприйняття критики. Спостерігається, що всі досліджувані переймаються через критику, причому більшість вважають її недоречною або неприйнятною, образливо реагують на критику, навіть коли вона справедлива. Наприклад, вказування на помилки в роботі

або навчанні викликають роздратування та сприймаються як прискіпливість.

5. Тяготіння до похвали та підтримки. У більшості випадків спостерігається підвищена самовпевненість у досліджуваних, яка знаходиться «у режимі очікування компліментів» та похвали. При чому явні лестоші людина готова сприймати за правду. Спостерігається тяготіння до проявів любові та підтримки з боку інших до себе, та особлива вразливість при їх відсутності. Людина бажає на визнання своїх здібностей, при цьому не поспішаючи їх «оприлюднювати», оскільки саме такій людині «світ винен», а люди повинні бути щасливі, що поряд з ними, просто бо вони є. Підмічено, що рівень тяготіння до похвали та підтримки вище у безробітних, або у тих, хто має низький рівень заробітної плати – їх «недооцінили».

6. Інертність. Людина не поспішає змінювати своє життя, навіть коли воно її не задовольняє, намагається пристосуватися до несприятливих умов, але не шукає шляхів з їх виходу. Частіше знаходиться в «режимі очікування», покладається на вирішення її проблем кимось іншим, знаходить «винного» у своїх незадоволеннях. Іншими словами – це не бажання творити, а користуватися вже створеним.

7. Низька увага до розставлення пріоритетів. Людина здатна розставити пріоритетність завдань, створити план дій, який може привести її до мети, але сама відходить від запланованого, відволікається на зайве. Наприклад, ціннісну «ідею» яку людина «народила» і сама хоче впровадити у життя – залишає на потім, відхиляючись на інші справи (перегляд телебачення, гра в інтернет-ігри тощо), про що потім сама жалкує. Інший приклад: працівнику було доручено виконати певне завдання, відповідно до якого він склав розумний план дій. Втім, виконання завдання зводилося до «механічних» кроків, саме тих, які були складені ним у плані і отримали схвалення керівництвом. У випадках, коли виникали певні «не заплановані» ситуації – питання не вирішувалося, а у випадках ситуативної

можливості покращити обставини справи певними рішеннями – вони не проводилися.

Отже, «лінність розуму» містить психологічну та діяльну сторону. У даному контексті діяльна сторона означає дію «заради дії», спрямованість на досягнення певної мети за «чужий рахунок». Психологічна сторона припускає, що «лінність розуму» – стан, що блокує розумові можливості людини, що шкодить її кар'єрі та одночасно не дозволяє створювати здорові людські взаємовідносини у колективі.

Якщо підходити з боку екзистенційної психології, то життя людини складається з наслідків її діяльності, обраних рішень. Усвідомлення або не усвідомлення значущості важливості рішення (мається на увазі використання розумових здібностей) приводить до певного «вибору» майбутнього. Підмічено, що уявлення про особисте майбутнє у людей з «лінністю розуму» має певну специфічність: людина не усвідомлює, що її певна діяльність (як дії так і бездіяльність) суперечить уявленню про її власне майбутнє.

Наприклад, бажаючи отримати певну посаду чи підвищення на роботі, людина стикається з необхідністю здобути певні знання (комп'ютерні навички, вивчення мови тощо), втім вона уникає можливості їх здобути; залишає «на потім» все те, до чого прагне її душа, звинувачуючи при цьому будь-кого з родини, виправдовуючись «зайнятістю», нестачею здоров'я тощо. Коригування власної поведінки для отримання більшого і кращого не є метою такої людини, а короточасні плани на «покращення себе» неплідні, тобто частіше людина приходить до висновку, що «без цього можна обійтися», зупиняючи вибір на минулому, живе за звичною схемою. Разом з тим, важливо констатувати, що такий вибір людини не здатен задовольнити її потреби, є для неї психологічно- важким.

Так, наприклад, були опитані 78 осіб (57 жінок та 21 чоловік). Серед поставлених питань були: «Чи ви задоволені своїм життям?», «Чи знаєте шлях, як покращити своє життя?», «Чи зробили ви щось для здійснення бажаного?», «Чи є винуваті в тому, що ви не досягли бажаного зростання?» (табл. 1).

Таблиця 1. Результати проведеного опитування

Питання	Жінки	Чоловіки	Загалом
Кількість осіб, які брали участь в опитуванні	57	21	78
1. Чи задоволені своїм життям?			
-так	0	0	0
-ні	57	21	78
2. Чи знаєте шлях, як покращити своє життя?			
-так	32	14	46
-ні	25	7	32
3. Чи зробили ви кроки для здійснення бажаного?			
-так	8	9	17
-ні	11	2	23
-зроблю неодмінно коли настане час	38	10	48
4. Чи є винуваті в тому, що ви не досягли бажаного зростання?			
-так	57	20	77
-ні	0	1	1

Спостерігається тенденція, що при суцільному незадоволенні життям майже половина респондентів замислюється над виправленням ситуації, але не шукає шляхів для отримання бажаного. Втім, всі

респонденти зазвичай погоджуються на те, щоб хтось за них «розрішив ситуацію», перебуваючи, таким чином, у стані «очікування» та потенційно потребують психологічної допомоги.

Слід зазначити, що на питання «Чи є винуваті в тому, що ви не досягли бажаного зростання?» пропонувалося респондентам зазначити «винуватого», серед яких в більшості випадків були зазначені: обстановка в державі (фінансова криза, пандемія, воєнний стан тощо), члени сім'ї (батьки або чоловік чи дружина, які не підтримують, наявність маленьких дітей і таке подібне), особисті проблеми (стан здоров'я, розлучення, страхи, душевна нерівновага). Більш детальний аналіз зазначених причин надав підстави стверджувати, що жодних вагомих причин для звинувачення інших або життєвих причин не виявлено, оскільки їх можна вважати надуманими та перебільшеними.

Наступною особливістю «лінності розуму» є схильність до вибору «автоматичної» роботи. Так, людині більш комфортно формувати «начебто своє рішення» за «запланованою формулою» інших, або працювати у вже напрацьованому «автоматичному режимі». Підмічено, якщо таку людину навантажити тривалими складними логічними завданнями, то можна отримати спочатку еталонні методи їх розв'язання, але дуже швидко це спричиняє нервові навантаження на неї (спочатку збудження, а потім – роздратування). Людина не спонукає себе «творити», не бачить сенсу напружувати себе розумово, не шукає шляхів для обрання оптимального для неї

способу життя у поєднанні з розумовими навантаженнями та не спонукає себе до отримання бажаного результату.

Висновки. Даний нарис є лише початком подальшого дослідження феномену «лінність розуму», з метою здобуття способів щодо поліпшення душевної рівноваги людини, допомоги їй виявити причини, які спровокували такий стан та знайти шляхи виходу з нього. Виявлена психологічна конструкція «лінність розуму» не має нічого спільного з психічною хворобою, або фізіологічною, а є набутим способом життя. Виявлено, що категорія «лінність розуму» має ознаки: 1) стан, несвідомо набутий у процесі життєдіяльності людини; 2) «не бажання творити» людини, наділеної потужними розумовими здібностями; 2) несвідоме або свідоме тяготіння до «автоматичної роботи»; 3) потреба в самореалізації за рахунок «готового рішення»; 4) інертність до створення бажаних змін у своєму житті.

Виходячи з вищенаведеного, можливо надати авторську дефініцію категорії «лінність розуму» – це психологічний стан, набутий несвідомо у процесі життєдіяльності, що проявляється у безініціативності, інертності, тяготінні до автоматичної роботи та застосовування здобутків інших, що не відповідає рівню її дійсних розумових можливостей та одночасно спричиняє душевне незадоволення.

Література:

1. Гайда, Т.(2023). Лінності як проказа духу. URL: <http://surl.li/outar> Дата звернення 9.11.2023
2. Горбань, Р. (2017). Розум як складова структури особи у філософсько-релігійному вченні Чеслава Станіслава Бартніка Вісник Львівського університету. Серія філос.-політолог.студії. Вип.12, 48-54.
3. Денисенко, А.А.(2019). У Психолога. URL: <http://surl.li/outby> Дата звернення 10.11.2023
4. Еліаде, М.(2001). Священне і мирське. Міфи, сновидіння і містерії. Мефістофель і Андрогін Окультизм, ворожбитство та культурні уподобання. 592 с.
5. Качмар, С.(2016). Л. Проблема співвідношення віри і розуму в східній патристиці: історико-філософський і логіко-структурний аналіз. Дис. Канд.філософських наук. Львів, 190 с.
6. Коханова, О.П. (2016). Історія психології: від античності до початку ХХ століття : навч. посібник .Авт-уклад. НВП «Інтерсервіс». 235 с.
7. Проскура, Ю.В. (2011). Дослідження зв'язку лінії з факторами «Великої п'ятірки». *Вісник Дніпропетровського університету економіки та права імені Альфреда Нобеля*. Серія «педагогіка і психологія». № 1 (1). URL: <http://surl.li/outco> Дата звернення 17.10.2023.
8. ПСИХОЛОГІС. (2022). Енциклопедія практичної психології. URL: <http://surl.li/outbd> Дата звернення 12.11.2023
9. Словник.юа (2005-2024). Словник української мови. URL: <http://surl.li/outah> Дата звернення 17.10.2023.
10. Taylor C. edited by Coakley S. John Wiley & Sons. (2012). Reason, Faith, And Meaning Faith, Rationality and the Passions. 272 p.